

Vilassar de Mar a cavall dels segles XVIII i XIX, una demografia en expansió¹

Alexis Serrano Méndez
Centre d'Estudis Vilassarencs

Introducció

La demografia és un element cabdal en l'estudi de la història. A Vilassar de Mar, el creixement demogràfic fou un factor clau que no debades motivà i justificà que el petit veral de pescadors esdevingués, primer, un nucli urbà amb església pròpia i, poc més tard, un poble amb el seu territori atermenat i amb un ajuntament de regidors desvinculat totalment de la vila mare de Sant Genís de Vilassar. Amb l'estudi imprès en aquestes pàgines, s'ha intentat desgranar la demografia d'un període que fou crucial per l'esdevenidor de Vilassar de Mar, els anys situats a la darreria del segle XVIII i els de la primeria del segle XIX que acolliren la predita segregació parroquial primer i la independència municipal després, i que veieren créixer i articular jurídicament i socialment el poble. Amb les poques dades que hem sabut trobar i que es citen a les notes del peu, hem descrit l'evolució demogràfica compresa en la suara dita forquilla temporal.

1. Aquesta comunicació és un extret amb algunes modificacions d'un altre estudi més extens titulat *Vilassar de Mar a les primeres dècades del segle XIX*, que presentàrem l'octubre del 2008 a la «Jornada del segon centenari 1808-2008» que, sota el títol «Noves lectures de la Guerra Napoleònica», tingué lloc a Vilassar de Dalt. Aquest treball resta en premsa.

Dades demogràfiques a partir de les fonts de l'època

Les fonts que ens proveeixen de dades per calibrar la demografia dels darrers anys del segle XVIII i els primers decennis del segle XIX són poques i de naturalesa molt diversa i, tot sovint, tanmateix dubtosa. De fet, a casa nostra, resulta difícil i a voltes arriscat aproximar-se a la demografia històrica amb totes les èpoques anteriors a la implantació del Registre Civil l'any 1870. Amb tot, seguidament intentarem fer-nos una idea de quina era la demografia de Vilassar de Mar a redós del canvi de segle entre les divuitena i dinovena centúries.

Deixant a part les xifres que ens ofereixen els fogatges massa llunyans de 1515 i de 1553, que atorgaven al veral de mar de Vilassar únicament tres focs i que hom ha vinculat als tres primers masos instal·lats a la costa de Vilassar, la primera dada digna de prendre en consideració, que ateny exclusivament el veïnat de mar de Vilassar, data del 1726, i adjudica la sospitosament arrodonida dada de *200 ànimes de comunió*² al grup de residents del veral de mar, que ja llavors esperaven el permís del bisbat per aixecar el seu propi temple. Prescindint del primer cens borbònic, de José de Pedrejas, deliberadament exagerat per motius de pura fiscalitat, ja en cronologies més recents les dades es tornen una mica més abundants i fiables, per bé que cal dir que no són, ni molt menys, gens precises. Per exemple, segons sembla, al *Real Apeo* de 1777 al veïnat de mar de Vilassar es compten 181 cases.³ Altres fonts indiquen que poc més tard, l'any 1776, hi havia 692 adults⁴ i 775 *ànimes* compreses en 230 famílies, segons les dades de 1783.⁵ Encara al segle XVIII els registres censals del regne consideren que al 1787 a Vilassar de Mar hi havia 1.013 persones.⁶

2. ADB. *Visites Pastorals*, 1726.

3. Segons cita el text que acompanya el famós plànol de 1777, titulat *Descripción topográfica del lugar y termino de san Ginés de Vilassar. Obispado de Barcelona. Corregimiento de Mataró* que es custodia a l'ADB.

4. ADB. *Visites Pastorals*, 1776.

5. Segons la sol·licitud de segregació del municipi datada l'1 d'abril de 1783. Vegeu *Vilassar de Mar 1784-1984. Breu memòria commemorativa del bicentenari de la vila* (Vilassar de Mar 1984).

6. Segons el *Censo Español* de 1787 de Floridablanca, per aquelles dates a Vilassar de Mar hi havia 479 homes i 534 dones. *El cens del compte Floridablanca de 1787*. Edició a cura de Josep Iglésies, Ed. Fundació Salvador Vives Casajuana (Barcelona 1969), 79, 107.

Malauradament, les dades que ens situen al tombant dels segles XVIII i XIX, són les que aixequen més sospites. Segons Lluís Guardiola, hi havia 200 cases vers l'any 1790 i 1.220 habitants l'any 1800.⁷ Altres fonts⁸ diuen que l'any 1803 hi havia 200 veïns o caps de casa i novament Guardiola indica que l'any 1810 hi havia 1.642 habitants.⁹

Per simplificar aquest ball de números, caldria considerar que cap a començaments del vuit-cents Vilassar de Mar comptaria aproximadament amb un miler escàs d'habitants. Ara bé, segons sembla, a la llum de les dades, en acabar el període que ens hem marcat per radiografiar la situació demogràfica de Vilassar de Mar, el poble doblà la seva població entre 1800 i 1815, ja que les fonts primàries de l'any 1816 informen que eren 400 les famílies que residien a Vilassar de Mar.¹⁰ Passada la Guerra Napoleònica, altres indicadors palesen la tendència creixent de la demografia del terme. Cap a l'any 1820 hi hauria 1.912¹¹ habitants, mentre que l'any 1827 es comptarien 324 veïns.¹² Finalment, altres fonts més fiables ens confirmen la tendència alcista de la demografia, afirmant que l'any 1830¹³ hi havia 2.232 persones residents a Sant Joan de Vilassar i 624 veïns l'any 1834.¹⁴

Vilassar de Mar 1787-1830, anys d'expansió poblacional

Si prenem les dades que s'han considerat més fiables que delimiten el lapse de temps estudiat, això és, les de 1787 (de Floridablanca) i les de 1830 (de Galobardes), veiem com en només 43 anys la població ha crescut en un nombre de 1.219 habitants, cosa que implica passar de

7. LLUÍS GUARDIOLA I PRIM, *Sant Joan de Vilassar. Història i geografia de la comarca vilassanesa i del Maresme* (Vilassar de Mar 1955), 47.

8. Segons *l'Interrogatorio sobre las fábricas, artes y oficios, á cuyas preguntas deben contestar con la mayor individualidad todas las ciudades villas y lugares del reyno* que cita Damià de Bas a «El molí del pla», *Singladures*, 24 (2008), 59.

9. GUARDIOLA, *Op. Cit.*, 47.

10. ADB. *Visites Pastorals*, 1816.

11. GUARDIOLA, *Op. cit.*, 47.

12. Segons dades extretes de la documentació del fons de Joan Casanovas i Vilà en dipòsit al Museu de la Marina.

13. JUAN BAUTISTA GALOBARDES, *Cataluña en la mano* (1831).

14. Segons dades extretes de la documentació del fons de Joan Casanovas i Vilà en dipòsit al Museu de la Marina.

1.013 habitants el 1787 a 2.232 l'any 1830. En aquesta línia, el prestigiós demògraf Josep Iglésies,¹⁵ comentant les dades de Galobardes, estima per a Vilassar de Mar un creixement del 120%, en passar de 1.013 a 2.232 habitants en el període comprès entre 1787 i 1830, i afirma que és la localitat de la comarca amb un creixement més important en aquell període (Vegeu gràfic).

Probablement, les raons d'aquesta evolució demogràfica no rau en només en el creixement vegetatiu natural del terme, sinó que intuïm que s'hauria d'explicar en base al fenomen migratori comarcal, però per afirmar això no tenim prou dades encara i preferim deixar-ho en el pla de la hipòtesi.¹⁶ Una altra dada indirecta que palesa de retruc el creixement de la població durant els primers anys del segle XIX, és el fet que l'any 1822¹⁷ calgué fitar el nou cementiri, ja que l'adjacent al temple, operatiu per a la sepultura des de 1779,¹⁸ era manifestament insuficient per l'increment del nombre d'habitants al terme.¹⁹ Un altre fet que motivà el trasllat del cementiri, que novament ens informa d'esquitllada de l'augment poblacional, és que imperava ampliar el temple²⁰ per acollir la feligresia creixent, ja que el temple es començà a construir el 1727 quan es comptaven només unes *200 ànimes de comunió*,²¹ com s'ha dit més amunt.

15. JOSEP IGLÉSIES FORT, *La població del Maresme a la llum dels censos generals*. Accésit Premi Iluro (Mataró 1971), 102.

16. Als assentaments dels registres sacramentals de l'Arxiu Parroquial de Sant Joan de Vilassar sovintegen les mencions a nats a altres viles de la rodalia més immediata; com que no tenim més dades que les merament intuïtives, preferim solament apuntar el fet.

17. El segon cementiri es fità i beneí l'any 1822 i fou, com en molts altres pobles, el resultat de les noves pragmàtiques en matèria sanitària del govern il·lustrat. Si bé Carles III ja havia dictat una ordre de separació dels cementiris dels nuclis urbans del seu regne, no fou fins al temps del regnat de l'ocupant francès Josep Bonaparte, germà de Napoleó, que aquesta vella aspiració dels higienistes de la Il·lustració es veié aplicada donant a l'ordre rang de llei. El nou cementiri municipal era una veritable necròpoli, allunyada del nucli urbà, delimitada i amb capella pròpia per a les exèquies. Aquest nou espai permeté traslladar les restes dels difunts sepultats al vell cementiri parroquial i dipositar-les a les noves fosses.

18. APSJVM. *Registres sacramentals*. Al primer llibre d'òbits, hi ha l'acta de benedicció del cementiri amb data del 9 de novembre de 1779.

19. No arribà ni a vint anys de la benedicció del nou cementiri quan, per causa del creixement d'habitants del poble, calgué ampliar l'àrea dedicada a sepultura. Aquesta ampliació s'efectuà entre els anys 1841 i 1845.

20. Malgrat que el trasllat del cementiri es féu efectiu el 1822, les obres d'ampliació del temple no s'iniciaren fins al 1852, amb la construcció de la capella del Santíssim Sagrament.

21. ADB. *Visites Pastorals*, 1726.

De llogaret a municipi independent

Aquesta crescuda poblacional pren especial rellevància amb la perspectiva dels anys. Josep Iglésies²² constatà que a la darrereria del XVII i primers decennis del XVIII el veïnat no era digne de la consideració dels geògrafs de l'època. El *Plan du Siege de la Ville de Barcelone avec la Carte de la côte de la mer depuis le cap de Cervere jusqu'aux environs de Llobregat* de 1698 ignorava la presència del veïnat marítim de Vilassar; la *Noticia de Cataluña* de 1719 considera el nucli com un simple *vecindario* amb el nom de *Casas de Vilassar*, i la *Descripción geogràfica de Cataluña* del minuciós geògraf Josep Aparici feta el 1720 ni tan sols considera l'indret com un *lugar pequeño* amb l'element circular gràfic corresponent del seu mapa, sinó que l'evidencia a la seva cartografia sobre el perfil costaner amb la indicació *C. De Vilassar* (Cap de Vilassar?).

Així doncs, es veu com en un segle i escaig el veïnat passà de ser gairebé inexistent a ulls dels geògrafs coetanis del segle XVIII, a ser no només un municipi independent amb una administració civil i parroquial pròpia, que, a més, es convertí en una localitat amb una demografia punyent que doblà la seva població, assolint una cota històrica de 2.232 habitants l'any 1830 i que despuntava en el context del Maresme.

L'estagnació poblacional de la dècada dels 40 del segle XIX

Tot indica que la punta demogràfica assolida el 1830 caigué aviat, i no es recuperà fins al 1850, quan s'arribà a 2.428 habitants²³ segons unes fonts, i uns 460 veïns²⁴ segons unes altres de l'any 1857. Altrament, hi ha dades d'aquesta mateixa dècada de naturalesa molt dubtosa i contradictòria (probablement esbiaixades) que indiquen que la recuperació demogràfica fou força lenta, ja que encara l'any 1859 la xifra se situaria entorn els 1.900 habitants.²⁵

22. IGLÉSIES, *Op. cit.*, 59 i 60.

23. Segons dades extretes de la documentació del fons de Joan Casanovas i Vilà en dipòsit al Museu de la Marina.

24. JOSÉ GONZALO DE LAS CASAS, *Diccionario General del notariado de España y Ultramar* (1857), 585.

25. A. FULLARTON & Co, *A Gazetteer of the World, Dictionary of geographical Knowledge* (Edimburg 1859).

Fos com fos el devenir dels anys cinquanta, del que no hi ha dubte és que el creixement del primer terç del segle XIX es veié estroncat a la dècada dels anys quaranta (entre 1845 i 1849), descendint fins als 1.968 habitants segons la confirmació que s'extreu de l'obra de Madoz.²⁶

Guardiola²⁷ atribuï la baixada demogràfica ulterior a l'any 1830 a les lluites carlistes i als seus corresponents desplaçaments i exilis entre 1830 i 1840 i, sobretot, a un brot de còlera que tingué lloc la dècada dels anys quaranta i que causaria un gran nombre de baixes. A aquests possibles factors, creiem que fóra bo sumar a tall d'hipòtesi una altra possible causa que podria ajudar a justificar el retrocés demogràfic. Aquesta causa, que complementaria les predites, podria ser el fenomen migratori (sempre en clau local-comarcal) vers altres municipis veïns que, coincidentment en aquests moments, experimenten un creixement notable com ara el Masnou i Mataró.

Conclusions

A tall de conclusió direm que, veient quina fou la demografia del poble durant els anys a cavall dels segles XVIII i XIX, s'observa com, malgrat el tarannà eminentment arcaïtzant de l'estructura demogràfica –marcada per una altíssima taxa de mortalitat, sobretot infantil, pròpia del model de Règim Antic, també conegut com de dents de serra–, la població anà creixent fins a la dècada dels anys quaranta sostingudament i de forma més que notable, si es compara amb els índex que ofereixen altres indrets de la geografia maresmenca i de la resta del país en la mateixa cronologia. De retop, s'ha pogut documentar com aquesta evolució en positiu de la demografia patí una certa estagnació entre les dècades dels anys quaranta i cinquanta del segle dinovè, que no es recuperaria fins a la dècada dels anys seixanta de la mateixa centúria.

26. PASCUAL MADDOZ, *Diccionario Geográfico Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Tomo XII (1849) Reedició Curial (1985), 497.

27. GUARDIOLA, *Op. cit.*, 47.

